

LATVIJAS LAUKU ATTĪSTĪBAS PROGRAMMU IZVĒRTĒJOT EVALUATING LATVIAN COUNTRYSIDE DEVELOPMENT PROGRAM

B. Rivža

LR Augstākās izglītības padomes priekšsēdētāja
Chairperson of LR Higher education council

Augsti godātais Latvijas Valsts Prezidenta k-gs, ministru kungi, Rektora k-gs, klātesošie!

Latvijas laukos ir pārmaiņu laiks. Tāpat kā visām Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm. No vienas puses, tas ir ceļš uz tirgu orientētu sabiedrību, no otras puses pastiprinās sabiedriskā doma par to, ka lauki nav tikai ražošanas vieta, bet arī dzīves vieta, jaunās paaudzes darbaudzināšanas vieta, spēku atgūšanas vieta ne tikai lauku, bet arī pilsētas iedzīvotājiem. Lauku attīstības programmā ir uzsvērta doma, kurai es pilnībā piekrītu, tas ir, ka lauku attīstībā katrai valstij ejams sava ceļš. Latvijas lauku attīstība ir jābalsta uz vietējiem apstākļiem, tradīcijām, protams, izmantojot iespējas, ko piedāvā globālie procesi. Jāatzīmē, ka ir paveikts nozīmīgs darbs, ir izveidota programma, kas aptver laukus kā sistēmas elementus kopumā. Tas ir pamats lauku problēmu kompleksai, integrētai risināšanai. Un šī integrētā, sarežģītā lauku kā sistēmas būtība arī nosaka programmas sarežģītību.

Apspriežamā Lauku attīstības programmā ir izvirzīti vairāki mērķi. Daži no šiem mērķiem ir neatkarīgi, daži - cieši saistīti. Bet katrs progress viena mērķa sasniegšanā bezšaubīgi sekmēs arī pārējos mērķus. Kā galvenos programmā izvirzītos mērķus varētu minēt:

- ienākumu starpības samazināšana starp pilsētām un laukiem – ja ienākumu starpība pārāk liela, cilvēki laukos nepaliks. Patreiz puse Latvijas iedzīvotāju dzīvo reģionā ap Rīgu un Rīgā, kas teritorijas ziņā ir 7 % no Latvijas. Jau šodienas situācija nav labvēlīga Latvijas harmoniskai attīstībai;
- vides aizsardzība;
- jaunu darba vietu veidošanas sekmēšana, uzņēmējdarbības nosacījumu radīšana.

Analizējot šo mērķi, jāatzīmē, ka lauksaimniecība kā ļoti svarīga, konkurētspējīga nozare bija un būs, tā ir stratēģiski svarīga nozare, bet līdzās tai jāveidojas darba vietām arī citās nozarēs, lai Latvijas lauki būtu apdzīvoti un sakārtoti. Daudzās pasaules valstīs ir redzama cieša korelācija starp lauku iedzīvotāju ienākumu palielināšanos un nelauksaimnieciskās ražošanas un pakalpojumu attīstību. Pie tam tur, kur lauku pārveide ir sākusies piecdesmitajos gados, ap 25 % pārstrādes, servisa uzņēmumu ir I paaudzes uzņēmumi, tātad salīdzinoši jauni, ap 40 % - II paaudzes uzņēmumi, un tikai pārējie – 35 % ir III paaudzes un vecāki. Ja salīdzina Baltijas valstis, tad uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju visvairāk mazo un vidējo uzņēmumu ir Igaunijā. Arī laukos igauņi aktīvāk cenšas radīt darba vietas ārpus tiešās lauksaimnieciskās ražošanas nekā Latvijā. Mūsu zemē divas trešdaļas pakalpojumu servisa ir koncentrētas Rīgā un Rīgas reģionā.

Latvijā ir pieņemta īpaša atbalsta programma vidējo un mazo uzņēmumu darbībai, kā arī īpaši atbalstāmo reģionu attīstībai, ir izveidots reģionālās attīstības fonds. Sabiedrībai ir nepieciešama plašāka informācija par šiem jautājumiem, tāpēc ārkārtīgi svarīgs ir nākošais Lauku attīstības programmas mērķis:

- informācijas plūsmas nodrošināšana, sakaru kvalitāte, iedzīvotāju izglītošana. Tikai zinošs un informēts cilvēks pratīs izstrādāt projektus, zinās kur tos iesniegt un kā aizstāvēt. Eiropas

- komisijas izdotā Baltā grāmata (Mācīšana un mācīšanās ceļš uz izglītotu sabiedrību) uzsver: "nākotnē ikviens cilvēka vietu sabiedrībā arvien vairāk noteiks viņa paša iegūtās zināšanas."* Tas pilnībā attiecas kā uz pilsētu tā uz laukiem;
- pagastu lomai pieaugot, teritorijas ilglaicīgai attīstībai arvien svarīgāks kļūst tāds Lauku attīstības programmas mērķis kā ir pagastu sociāli ekonomisko attīstības programmu izstrāde.

Kā palīdzēt laukiem lauku attīstības programmā izvirzītos mērķus sasniegt? Vispirms būtu jānoskaidro attīstības limitējošie faktori. Tad mēs zināsim, kur koncentrēt savu darbības energiju.

Pirmais faktors ir tāds, ka tas cilvēku kopums, kas ir laukos, ārkārtīgi grūti piemērojas jaunajiem apstākļiem. Tam ir gan objektīvi, gan subjektīvi apstākļi. Kā objektīvos apstāklus jāmin tas, ka tieši lauksaimniecība kā svarīgākā lauku nozare bija pirmā, kur Latvijā sākās reformu process, kas ietvēra gan zemes reformu, gan ekonomisko attiecību reformu, gan pārvaldes reformu. Šīs būtiskās izmaiņas prasīja **jaunu domāšanas veidu, aktīvu rīcību, jaunas idejas, jaunas zināšanas**. Daļa aktīvo iedzīvotāju – tie, kas laukos sev nesaskatīja izaugsmes iespējas, devās uz pilsētu. Tie, kas bija skaidri pārliecināti, ka strādās laukos, sāka veidot zemnieku saimniecības vai citu nozaru uzņēmumus. Bet palika arī daudzi, kuriem nebija kur iet un kas arī īsti nezināja ko darīt. Tāpēc, tiekoties ar lauku cilvēkiem, pavīd rūgta piezīme, ka šodien laukos paliek tikai neveiksmnieki.

Otrs limitējošais faktors ir tas, ka mums visu šo laiku trūka skaidras lauku attīstības politikas virknē jautājumu, tai skaitā arī lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstības politikas, investīciju un fiskālās politikas. Mēs esam ilgi diskutējuši vai mums ir jāaizstāv zemnieks un viņa ražotā produkcija vai nav, vai mums ir vajadzīgi mūsu pašu uzņēmēji, tai skaitā mazie un vidējie uzņēmumi, ne tikai lielie, vai lauki - tas nozīmē lauksaimniecību, vai kaut ko vairāk.

Latvijas lauku attīstības programmā ir uzsvērts, ka lauki nav tikai lauksaimniecība. Programma ir vajadzīga laukos dzīvojošiem cilvēkiem, lai arī kādā nozarē tie strādātu. Cilvēku attieksme pret vidi, kurā viņi dzīvo, ir galvenais indikators teritorijas pievilcībai. Divi minētie limitējošie faktori nosaka to, ka Lauku attīstības programmā varēja būt atsevišķa nodaļa, kas raksturo lauku cilvēku. Arī citas pasaules valstis, piemēram, ASV lauku apstākļu un to izmaiņu tendenču raksturošanai lieto statistikas pamatrādītājus, kas ir tieši saistīti ar cilvēku.

Lauku apstākļus un to izmaiņu tendences raksturojošie statistikas pamatrādītāji ASV:

- ledzīvotāju pieaugums vai samazinājums;
- Migrācija;
- Migrācija iedzīvotājiem, kas jaunāki par 25 gadiem;
- Bērni jaunāki par 18 un vecāki par 60 gadiem;
- Bērni līdz 18 gadiem, kas dzīvo kopā ar abiem vecākiem;
- Nodarbinātības palielinājums vai samazinājums;
- Bezdarba līmenis;
- Vidējie ienākumi uz 1 ģimenes locekli gadā;
- Vidējā darba alga;
- Nabadzības līmenis;
- Vidējais izglītības līmenis iedzīvotājiem vecumā virs 25 gadiem;
- Jauniešu īpatsvars vecumā līdz 21 gadam, kas nav pabeiguši 12 klases;
- Ārpus lauksaimniecības nodarbināto īpatsvara izmaiņas.

Redzam, ka lauku apstākļu izvērtējumā būtiska ir jauniešu migrācijas analīze, jo, ja jaunieši aiziet no kādas nozares vai pat teritorijas, tad tai nav perspektīvas viņu acīs. Tāpat redzam, ka liela nozīme ir pilnajām ģimenēm laukos, izglītībai ārpus lauksaimniecības darba vietām.

*Baltā Grāmata. Eiropas Komisija: Akadēmisko programmu aģentūra, 1998., 5. lpp

Kā Latvijas Lauksaimniecības universitāte var palīdzēt lauku attīstības programmas realizācijā? Mūsu misija ir speciālistu gatavošana laukiem. Atbilstoši sabiedrības vajadzībām parādās arvien jauni specializācijas virzieni. Tā, piemēram, lai būtu speciālisti, kas pagastu vadību varētu konsultēt pagastu attīstības programmu izstrādē, LLU Ekonomikas fakultāti jau otro gadu beigs bakalauri ar zināšanām reģionālajā attīstībā un pārvaldē. Katrs no viņiem ir izstrādājis kāda pagasta vai pilsētas sociāli ekonomiskās attīstības koncepciju. Šogad šīs specializācijas bakalauru darbu aizstāvēšana notiks Bauskas rajona padomē, kur 14 jauno bakalauru darbus varēs vērtēt ne tikai komisija, ko vadīs LU profesore A. Melluma, bet arī Bauskas rajona pagastu padomju pārstāvji. 33 % no abu gadu studentu darbiem ir veltīti Vidzemes novadu, 39 % Zemgales, 36 % Kurzemes un 11 % Latgales novadiem. Tātad nākošajā mācību gadā lielāka uzmanība jāvelta tieši pēdējam novadam.

Otrs virziens, kur universitātes mācību spēku zināšanas varētu būt līdzeklis lauku attīstības programmas realizācijā – ir **zinātniskie pētījumi**, piemēram, valsts administratīvi teritoriālā iedalījuma izveide; īpaši atbalstāmajos reģionos piešķirto līdzekļu iedarbes izvērtēšana, Latgales ekonomiskās un sociālās attīstības optimizācija, Latvijas lauksaimniecības un lauku attīstība, integrējoties Eiropas savienībā un citi.

Noteikti turpināsim darbu lauku politikas pētījumos, pagastu attīstības programmu izstrādes konsultēšanā. Redzam, ka daudziem pagastu vadītājiem, īpaši atbalstāmajos reģionos, trūkst zināšanas un idejas reālu projektu izstrādē. Strādāsim pie programmas, kas domāta lauku sieviešu problēmu risināšanai.

Kādas būtu ieceres? Vairāk jāstrādā pie rakstisku materiālu un datorprogrammu sagatavošanas, kurus lauku pagastiem varētu izplatīt. Daudzās valstīs tiek veidoti tehnoloģiskie parki – Universitāte – pagasti – mazās pilsētas. Apmēram uz 50 tūkst. iedzīvotājiem ir viens tāds parks. Tiem ir vairākas funkcijas, viena no tām ir saistīta ar partnerattiecību veidošanu ar rūpniecības uzņēmumiem un pilsētām.

Ieceru ir daudz un Universitāte ir gatava tās realizēt, pieņemot laukus par savu galveno sadarbības partneri.